

T. Horváth Iringó*

18. századi szálszámolásos fehérhímzésű abroszok a Görgényi Református Egyházmegyében

Bevezető

A Görgényi Református Egyházmegye textíliáinak összeírására 2014 és 2016 között került sor,¹ amelynek keretében a gyülekezeteknél található valamennyi tárgyat fényképekkel dokumentált nyilvántartásba vettünk, lejegyezve technikai jellemzőiket. Különös hangsúlyt fektettünk a régi textíliák felmérésére, amelyeknek katalógusát 2016-ban készítettük el.² A nyilvántartásba vett 319 tárgy közül 13 darab származik a 17. századból, 105 darab a 18. századra keltezhető, és 90 darab a 19. században készült. A 17. századi emléanyagot két *abrosz*, kilenc *keszkenő* és két *kendő* alkotja. A 18. századi tárgyak közül 39 *abrosz*, 58 *keszkenő* és 6 *kendő* maradt ránk. Gyülekezetenként általában mindössze néhány ilyen régiségű tárggyal számolhatunk, nagyobb mennyiségű emléanyagot az alsóbölkényi, erdőcsinádi, magyarpéterlaki, magyarrégeni, pókai, sáromberki, toldalagi és uzdiszentpéteri egyházközségek őriznek.

A 17–18. századi összeírások következetesen elkülönítik a különböző egyházi textíliatípusokat, amelyek között leggyakoribbak az *abroszok*, a *keszkenők*, a *kendők* és a *szőnyegek*. Az *abroszok* mindenkor az úr asztalának leterítését szolgálták, leggyakrabban az úrvacsoraosztást megelőzően és az alatt, egyes darabokat takaróként állandó jelleggel használtak.³ Az *abroszok* között is több típust különíthetünk el, elsőként az alapanyagok alapján, eszerint lehetnek pamut-, len- vagy kender-, vászonalapúak, illetve damasztok, másrészt készülhetnek selyemből, amely leggyakrabban taft. A pamut, len, illetve kender hordozóanyagú textíliák kialakítása megegyezik, ezért ezeket egységesen tárgyaljuk.

Az *abroszok* díszítésének egyik jellemző módja a hímzés, amely készülhet lenpamut-, selyem- vagy fémfonallal. A hímzőanyagok színe leggyakrabban eltér a hordozóanyagétól, mert így jobban érvényesül a díszítés és a minta. Ugyanakkor az *abroszok* esetében jóval nagyobb számban fordulnak elő a fehér fonallal készült

* Tamás (Horváth) Iringó 1981-ben született Marosvásárhelyen. Felsőfokú tanulmányait a Kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezői Egyetemen és a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen végezte textil, illetve művészettörténet szakon. A *történelmi Küküllői Református Egyházmegye régi textíliái* című doktori disszertációját 2013 októberében védte meg. 2005 óta az Erdélyi Református Egyházkerület textíliáinak összeírásával és kutatásával foglalkozik. Jelenleg az Erdélyi Református Múzeum muzeológusa.

¹ A Görgényi Református Egyházmegye teljes körű felmérése 2013 és 2015 között az OTKA támogatásával valósult meg, az *Egyházi emlékek felmérése a Kárpát-medencében* című, 109852. számú pályázat keretében.

² A katalógus összeállítása az MTA Domus – szülőföldi ösztöndíj 2015–2016 keretében valósult meg.

³ Például: 1737-es Conscriptio, Abafája. Protocollum, XI/1, a Görgényi Református Egyházmegye levéltára, Szászrégen, 55.

hímzések, csipkék, recék. A fehérhímzések is követhetnek szabadvonalú vagy szálszámolásos mintarajzokat, de a fennmaradt emlékek a szálszámolásos minták kedveltségét tükrözik. Feltehetően a díszítés mozgalmasságát domborítja ki, hogy ezeknek a hímzéseknek egyes elemeit szálvonásos, illetve szálszorításos technikával alakítják ki, az áttört hatás a recék és csipkék világához közelít. Jelen tanulmány kizárólag az áttört fehérhímzésű *abroszokkal* kíván foglalkozni.

A textilművességgel foglalkozó szakirodalom tanúsága szerint a 17–18. századi szálvonásos, szálszorításos fehérhímzések jórészt elkerülték a szakemberek figyelmét, a szabadrajzú minták mindössze a drezdai fehérhímzések és csipkék kapcsán váltak ismertebbekké.⁴ A 19. század folyamán népi hímzéseinken is a szabadrajzú megoldások terjedtek el, és ezek váltak a 20. század első fele nőipari mintakincsének alapjául.⁵ A szálszámolásos szálvonásos, hímzésekkel elsősorban néprajzkutatók foglalkoztak, ugyanis ez a hímzéstípus rendszeresen fellelhető a 19. századi népi textíliákon.⁶

A fehérhímzésű textíliák csoportjába tartozik minden olyan tárgytypus, amelynél a hordozóanyag és a hímzőfonal anyaga egyaránt fehér színű. Ez elsősorban a rendszeresen mosott textíliák esetében a legelterjedtebb, mert így kerülhették el a színek fakulását, levérzését. Ezért leggyakrabban a háztartási és alsóruházati darabokon, illetve ágyneműhuzatokon fordulnak elő. A hímzett díszek egyaránt lehetnek szabadrajzúak vagy geometrikusak, de valamennyi esetben megfigyelhető a korabeli használt mintakönyvek és mintakendők pontos követése. A fehérhímzésű textíliák nagy része áttört felületeket is tartalmaz, amelyeket a szövetszálak összeszorításával, illetve egy- vagy kétirányú kihúzásával érnek el. Másik fajtája vagdalásos megoldás, amikor felületeket távolítanak el, esetenként azokat fonalakkal csipkeszerűen vagy pl. túllanyaggal helyettesítik.⁷

A görgényi emlékanyag

A fehérhímzések az erdélyi református forrás- és emlékanyagban a 17. század első felében tűnnek fel. Noha a korabeli összeírások nem adnak pontos képet, az emlékek alapján joggal feltételezhetjük, hogy a *fehéressel varrott abroszokként* megjelölt tárgyak mintái áttört részeket is tartalmaztak. A görgényi egyházmegye 1737-es összeírásában⁸ 37 gyülekezet jelenik meg, amelyek közül 11-ben (Abafája, Disznajó, Gernyeszeg, Görgényszentimre, Holtmaros, Körtvélyfája, Magyarrégen, Magyarpéterlaka, Marosjára, Sáromberke, Tancs) említenek fehér-

⁴ Bleckwenn, Ruth: *Dresdner Spitzen – Point de Saxe. Virtuose Weißstickereien des 18. Jahrhunderts*. Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Kunstgewerbemuseum 2000.

⁵ Lackner Mónika: *Fehérhímzések a 19. században: hasznosság és női munka*. In: *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján*, MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest 2010, 225–255.

⁶ S. Lackovits Emőke – Egervári Márta: *Hímzések a Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Gyűjteményében. Kultikus és ünnepi hímzéssel díszített textíliák a Bakonyból és a Balaton-felvidékről*. Veszprém 2005.

⁷ Bergemann, Uta-Christian (bearbeitet von): *Europäisches Stickereien 1650–1850* (Kataloge des Deutschen Textilmuseums Krefeld Band 2), Krefeld 2006.

⁸ Protocollum, XI/1, 1737, a Görgényi Református Egyházmegye levéltára, Szászrégen.

hímzéseket, kizárólag az *abroszok* és *kendők* leírásakor. Az összeírásban az *abroszok* száma hat (Abafája, Disznajó, Görgényszentimre, Körtvélyfája, Magyarrégén, Marosjára) és a *kendőké* 12 (Disznajó, Gernyeszeg, Görgényszentimre, Holtmaros, Magyarpéterlaka – két darab, Marosjára, Sáromberke, és Tancs – három darab). Az 1759-es összeírás⁹ 39 gyülekezete között 12 gyülekezet (Abafája, Disznajó, Gernyeszeg, Görgényszentimre, Kisillye, Körtvélyfája, Magyarfülpös, Magyarpéterlaka, Magyarrégén, Marosjára, Póka és Tancs) felsorolásában szerepel fehérhímzéses textília, amelyek közül a hat *abrosz* megegyezik a korábbi összeírásból ismert darabokkal, viszont korábbi ismereteinkkel ellentétben csak tíz *kendőt* (Disznajó – két darab, Gernyeszeg, Kisillye, Magyarfülpös, Magyarpéterlaka – két darab, Póka, Tancs – két darab) említenek. A két összeírás közötti időszakban a disznajói, kisillyei, magyarfülpösi és pókai gyülekezeteknek adományoztak egy-egy fehérhímzéses *kendőt*. A gernyeszegi és magyarpéterlakai anyag változatlan maradt, míg a görgényszentimrei, holtmarosi, marosjárai és sáromberki lajstromokban már nem szerepel ilyen jellegű tárgy, míg Tancson eggyel kevesebbet jegyeztek le. Ez utóbbi összeírást az 1798-as vizitáció alkalmával tételesen átnézik, és jelölik a változásokat. Ennek köszönhetően tudjuk, hogy a többi tancsi *kendőnek* is a 18. század végére már nyoma veszett.

Debreczeni László 1928 és 1937 között Görgényszentimre, Magyarpéterlaka és Sáromberke kivételével jár a fentebb említett településeken, ahol következetesen lejegyzik az értékesebbnek vélt textíliákat is.¹⁰ Szálvonasos fehérhímzéseket Holtmaroson, Kisillyén, Pókában és Unokán említ, ez utóbbi kivételével *kendőket*. A holtmarosi gyülekezetnél jegyzett *kendő*ről feltételezhetjük,¹¹ hogy azonos az 1737-es összeírásban említettel, valamint, a kisillyei¹² és pókai¹³ darabok megfelelhetnek az 1759-es adatoknak.

Napjainkban a görgényi egyházmegye emlékei közt csak négy *abroszt* (Magyarrégén, Mezőköbölkút, Oroszfája és Unoka) és egy *kendőt* (Nagyfülpös) találtunk meg. Időrendi sorrendben az első a magyarrégényi *abrosz*,¹⁴ amely már az 1737-es összeírásban szerepel.¹⁵ Ugyanakkor ez a legdíszesebb kialakítású darab, és mintáját tekintve a legösszetettebb (1. kép). A tárgyat két szél fehér lenvászonból állították össze (teljes mérete: 172 × 153 cm), majd fehér lenfonalból vert, karéjos szélű csipke szegélyezi. A keskeny hullámvonalas sávon patkóívű legyezőalakok sorakoznak (2. kép). A vászonfelületet 13 azonos, fehér lenfonallal – lapos öltéssel, szálszorításos és szálvonasos hímzéssel – készült, csúsztatott rendszerbe sorakoztatott, négyszögbe zárható szimmetrikus minta díszíti (3. kép). Az átlók vonalába helyezett egyenes szárok makkalakban végződ-

⁹ Protocollum, XI/2, 1759–1798, a Görgényi Református Egyházmegye levéltára, Szászrégen (A továbbiakban: Protocollum, 1759–1798).

¹⁰ Debreczeni László: *Vázlatkönyvek*, Debreczeni–Darkó-gyűjtemény, EREL, Kolozsvár (A továbbiakban: Debreczeni L.).

¹¹ Debreczeni L.: 1932_024.

¹² Debreczeni L.: 1932_034.

¹³ Debreczeni L.: 1934_059.

¹⁴ Leltári száma: 35.

¹⁵ Edgy fejéressel 13 kockára varrott két szél gyolcsabrosz Protocollum, 1737, 30.

nek, visszahajló ágain szintén makkok hajtanak. A háromszögekkel ékített szárak metszéspontja görögkereszt alakban szélesedik ki. A minta rajza és egyenletes öltései szakavatott kéz munkájára vallanak. E minta kapcsán 17–18. századi minták továbbélését és népművészetbe való beépülését figyelhetjük meg, ugyanis három, a budapesti Néprajzi Múzeum textilgyűjteményében található, két 19. századi Felső-Maros mentéről származó és egy „kalotaszegiként” nyilvántartott textília sávmintájaiként láthatjuk viszont.¹⁶ A lepedővég esetében még a szálvonásos részeket is megtartották,¹⁷ a párnavégen ezeket a felületeket üresen hagyták.¹⁸

Az előbbieken ismertetett minta középső, görögkereszt alakú része ismétlődik a mezőköbölküti gyülekezet *abroszán*,¹⁹ amelynek első írásos említésével az egyházközség 1784-es leltárában találkozunk.²⁰ A tárgyat két szélesebb szélső és egy keskenyebb középső lenvászondarabból alakították ki (teljes mérete: 152 × 125 cm), amelyek végeit kirojtozták (4. kép). A szövetszélek összeerősítése fehér lenfonallal történt (5. kép). Mindhárom vászondarab felületét azonos, fehér lenfonallal – szálvonásos hímzéssel, lapos és tűzőöltéssel – készült, három-három szimmetrikus minta díszíti (6. kép). Ebben az esetben az egymást metsző szárak vonala alig haladja meg a görögkeresztét, végeiket visszahajló apró indapárok ékítik. Közeli analógiáját a Bodrogkeresztúri Református Egyházközségtől a Sárospataki Református Kollégium múzeumába begyűjtött, 1716-ból származó úrvacsorai *abrosz* szőtt középdíszeként látjuk.²¹ Itt az indákat a görögkereszt végeire hímezték, ami a díszítménynek rozettás jelleget kölcsönöz. Hazai emlékanyagból Gógánváralján látható, egyszerű görögkeresztalakúként, ugyancsak szőtt mintaként az 1775-ös keltezésű úrvacsorai *abroszon*.²²

Mintáját tekintve az Unokán őrzött úrvacsorai *abrosz*²³ is az előbbiekkal rokonítható, amely tárgy 1787-et megelőzően került a gyülekezet tulajdonába.²⁴

¹⁶ Leltári számaik: 84314; 84332; 127225 (ez utóbbi Lackner Mónika szíves közlése).

¹⁷ *Magyar Néprajzi Lexikon*, II. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, „Felső-Maros menti hímzések”.

¹⁸ Palotay Gertrúd – Szabó T. Attila: Ismeretlenebb erdélyi magyar hímzéstípusok. In: *Néprajzi Értesítő*, Budapest 1941, 33.

¹⁹ Nincs leltári száma.

²⁰ *Harmadfél szélből készített fejezéssel varrott Úr asztalára való abrosz*. Vagyonleltár 1784, C/1, a Mezőköbölküti Református Egyházközség Levéltára, helyben.

²¹ Pócsainé Eperjesi Eszter – Rádainé Bodnár Katalin: *Legyen kedves az Úr előtt ez ajándék. A Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrhímzéses úrasztali terítői*. (A Pataki Iskolamúzeum Gyűjteményei I), Hernád Kiadó, Sárospatak 2014, 215.

²² Horváth Iringó: A Küküllői Református Egyházmegye régi textíliáiról II. A textíliák katalógusa. In: (szerk. Buzogány Dezső et alii) *A történelmi Küküllői Református Egyházmegye egyházközségeinek történeti katasztere II*. Koinónia kiadó, Kolozsvár 2009, 586., 601.; T. Horváth Iringó: Gógánváralja 17–18. századi textíliái. In: (szerk. Nagy Gábor) *Számontartatol. A gógánváraljai magyar közösség évszázadai*, Tortoma Könyvkiadó, Barót 2016, 206.

²³ Leltári száma: 40.

²⁴ *Egy két és fél szélből készült, négy szegeletin 4 bojttal s tübb [áthúzza] 9 négy szegű kötésekekkel ellátott házi szőtt [utolsó két szó áthúzza] kender abrosz*. Gondnoki számadáskönyv 1769–1846, 1/1, a Toldalagi Református Egyházközség Levéltára, helyben.

A későbbiekben az 1798-as és 1800-as conscriptio is említi.²⁵ A tárgyat két szélesebb szélső és két keskenyebb, rövidebb középső fehér lenvászonból alakították ki (teljes mérete: 146 × 177 cm), sarkait fehér, kékes, sárgás és vöröses lenfonalból készült bojt díszíti (7. kép). A vászondarabokat szélesebb, fehéres lenfonallal, csipkeöltéssel erősítették egymáshoz. Az *abrosz* felületét fehéres lenfonallal – szálszorításos és szálvonásos hímzéssel, keresztöltéssel, lapos öltéssel és száröltéssel – készült szálszámolásos minta díszíti. Sarkait zárt tulipánra vagy levélre emlékeztető formák töltik ki (8. kép). A szélesebb vászondarabokon háromhárom, a kisebbeken másfél-másfél geometrikus díszítésű élére állított négyzetminta látható (9. kép). A négyzeteket görögkereszt-motívum tölti ki, sarkait visszahajló indapárok ékítik. A középső sáv két darabból történt kialakítása, a vágott mintaelemek már hímzett vászon újrafelhasználására engednek következtetni. A minták arányos rajza és az egyenletes öltések szakavatott kézre utalnak.

Az egyházmegye utolsóként ismertetett ilyen jellegű darabját az oroszfáji gyülekezet őrzi. Az úrvacsorai *abrosz*²⁶ 1759 és 1798 között Kis Lászlóné, Klára adományaként került az egyház tulajdonába.²⁷ A tárgyat két szélesebb szélső és egy keskenyebb középső fehéres lenvászonból állították össze (teljes mérete: 145 × 124 cm; 10. kép), a vászondarabok illesztése fehéres lenfonallal – csipkeöltéssel és huroköltéssel – készült (11. kép). Az *abrosz* felületét, vásznanként négy-négy, fehéres lenfonallal – szálszorításos és szálvonásos hímzéssel, valamint lapos öltéssel – készült, egyszerű rajzú rombuszminta díszíti (12. kép). A minták kissé esetlen rajza ellentétben áll a viszonylag egyenletes öltésekkel, amelyek alapján feltételezhetjük, hogy gyakorlott kezű, de nem szakember munkájáról van szó. Eddig, az adományozó személyéről sincsenek további adataink.

Párhuzamok a Sepsi Református Egyházmegyében

Eddigi kutatásaink hat egyházmegyét érintettek, és ezek alapján úgy tűnik, hogy napjainkban egyházmegyénként csupán egy-két szálszámolásos fehérhímzésű *abroszt* találunk. Legrégebbi, ilyen jellegű datált emlékeinket a cegőtelki és a kiseskülli gyülekezetek őrzik, mindkét *abrosz* Tomori Anna névét és az 1624-es évszámot viseli.²⁸ Jelenlegi ismereteink alapján nagyobb számú emléktanyag még a Sepsi Református Egyházmegye gyülekezeteinél²⁹ maradt fenn: egy-egy darab Étfalvazoltán, Illyefalva, Sepsikőröspatak, valamint Sepsiszentgyörgy vártemplomi egyházközségének tulajdonában.

²⁵ *Egy gyapottas, kender, kockás hitván abrosz, a közepin kötéses* (Protocollum, 1759–1798, 145); illetve *Egy gyapottas kender, kockás hitván abrosz, a közepén kötéses* (Protocollum XI/3, 1800, a Görgényi Református Egyházmegye levéltára, Szászrégen, 153. A továbbiakban: Protocollum 1800).

²⁶ Nincs leltári száma.

²⁷ Protocollum, 1759–1798, 82.

²⁸ Horváth Iringó: 17–18. századi textíliák a Nagysajói Káptalan református egyházközségeiben. Katalógus. In: (szerk. Kolumbán Vilmos József) *A nagysajói káptalan egyházközségeinek történeti katasztere*, Kolozsvár 2007; T. Horváth Iringó: a történelmi Dési Református Egyházmegye régi textíliáinak felmérési adatai a szerző tulajdonában.

²⁹ A háromszéki református egyházmegyék teljes körű összeírása 2008 és 2012 között az OTKA támogatásával valósult meg: *Egyházi műemlékek a Kárpát-medencében*, 68849. számú pályázat.

A mintákat követve, az oroszfaji darabhoz legközelebb az Étfalvazoltánon őrzött úrvacsorai *abrosz* áll.³⁰ Felületét (teljes mérete: 170 × 122,5 cm) két szél fehér lenvászonból állították össze, amelyet fehér lenfonallal hímzett 12 sarkára állított négyzet díszíti. A négyzetek négybe tagolt felületét rombuszok töltik ki (13. kép). A minták rajza és az öltések egyenletessége gyakorlott kéz munkájára vallanak. A 18. századi összeírások tanúsága szerint már 1728-ban két fehérhímzéses *abrosz* volt a gyülekezet tulajdonában,³¹ amelyekhez 1746-ban egy újabb darab járult.³² A fennmaradt tárgy jellegzetességeit figyelembe véve, feltételezzünk, hogy a gyülekezet ez utóbbi adományt őrzi.

A sarkára állított négyzet kilencosztatú változata jelenik meg a sepsikőröspataki úrvacsorai *abroszon*.³³ A tárgyat két szél fehér lenvászonból állították össze (teljes mérete: 179 × 120 cm), felületét fehéres lenfonallal készült 12 minta díszíti. Az áttört felületek közti vászonmezőket hímzett rozetta tölti ki (14. kép). A minta rajza kevésbé pontos, hímzése helyenként pontatlan, de egyenletes.

Ennek összetettebb, minőségibb változata az illyefalvi gyülekezet úrvacsorai *abroszán*³⁴ tűnik fel. A három fehér lenes vászon szélből összeállított felületet (teljes mérete: 203 × 147,5 cm) kilenc, fehér lenfonallal hímzett minta díszíti. A kilencosztatú, sarokra állított négyzet díszítése megegyezik a korábbiakban ismertetett textíliáival, sarkaihoz viszont újabb kis négyzetek illeszkednek, amelyek sarkait visszahajló indapárok ékítik (15. kép). A rajz és kivitelezés szakavatott kéz munkája. Noha a korabeli összeírások több *gyapottas abroszt* is említenek, e tárgy egyértelműen nem azonosítható be.³⁵

A környék legdíszesebb, legösszetettebb mintájú úrvacsorai *abroszát*³⁶ a sepsiszentgyörgyi vártemplomi gyülekezet őrzi. A két szél fehéres lenvászonból kialakított felületet (teljes mérete: 213 × 148,5 cm) utólag fehér pamutfonallal hímzett 28 geometrikus mintával díszítették. A minta körvonala két azonos méretű négyzet egymáson való elfordítása következtében alakult ki, amelyeknek sarkai nyílszerűek, közepét négyzet alakú mező ékíti (16. kép). Az *abrosz* kialakítása hímzés közben változott, amire az abbahagyott, majd arrébb újrakezdett minták, illetve hiányos mintarészletek utalnak. E tárgy a korabeli forrásokban egyértelműen nem azonosítható, viszont feltételezhetjük, hogy a gyapottvászonból készült, csillagmintásként megjelölt darab³⁷ azonos lehet az általunk ismertetett textíliáival. Az egymáson elfordított két négyzet Tomori Anna kiseskülli *abroszán* is megjelenik (17. kép), noha a minta egésze más jellegű.

³⁰ Leltári száma: 135.

³¹ Kenderabrosz, négyszögű, fehér varrású, 1. illetve Kenderabrosz, négyszögű fehér varrású benne, 1. (Kolumbán Vilmos József: A Sepsi Református Egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei 1728–1790. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok 3.), Kolozsvár 2005, 92 (a továbbiakban: Kolumbán V. J., 2005).

³² Accedált egy fejtér varrásos kender abrosz is. Uo. 96.

³³ Nincs helyi leltári száma.

³⁴ Nincs helyi leltári száma.

³⁵ Kolumbán V. J., 2005, 121.

³⁶ Leltári száma: 188.

³⁷ Egy gyapottvászonból csinált csillagos abrosz. Kolumbán V. J., 2005, 121., 190.

Következtetések

A 19. század második felében kezdődő érdeklődésnek köszönhetően a 17–18. századi Kárpát-medencei hímezőművészet legkutatottabb tárgycsoportja az ún. úrihímzés, aminek köszönhetően a köztudatban ez a fogalom azonosult a korszak erdélyi református hímezéseivel is. Valóban ez képezi a korabeli világi és egyházi hímezések leglátványosabb és legnagyobb számban ránk maradt emlékeit, aminek köszönhetően a további kedvelt hímezéstípusok – kivételt képeznek részben a török hímezések³⁸ – háttérbe szorultak.

Amint a korabeli forrásokból is kiderül, az *abroszok* és a *kendők* gyakori díszítési módjai közt szerepelnek a fehérhímzések is. Összefüggés lehet a tárgyak világi használatával is, miszerint ezeket – főként az *abroszokat* – akár liturgikus tárgyként is rendszeresen tisztítani, mosni kellett. Ezzel szemben a *keszkenők* eredetileg viseleti és díszdarabok voltak, egyházi tárgyként is a liturgiát megelőzően van szerepük, éppen ezért ezeken a tárgyakon erőteljesebben érvényesül a díszítő jelleg – színesebbek, dekoratívabb kiképzésűek.

Féhrhímzések tekintetében, eddigi ismereteink szerint, a szabadrajzú minták a 17–18. századi tárgyakon ritkábban fordulnak elő, mindössze négy ránk maradt darabról – *abrosz*, Kolozsvár-Belváros;³⁹ *keszkenő*, Komlód;⁴⁰ *keszkenő* és *abrosz* Sáromberke⁴¹ – van tudomásunk. Ezzel ellentétben a szálszámolásos emlékek száma jóval nagyobb, és jól elkülöníthető csoportot alkotnak a szálvonással és szálszorítással kialakított, ún. „áttört” díszítésű darabok. Területi közkedveltségre utal, hogy két egyházmegye tárgyai közt nagyobb számmal fordulnak elő ilyen jellegű alkotások, míg például a kükküllői egyházmegye gyülekezeteiben az ún. recetáblás *abroszokból* őriznek többet.⁴²

Az is megfigyelhető, hogy az egymáshoz közelebb eső gyülekezetek tárgyainak mintái közel állnak egymáshoz, – a görgényi textíliák díszítéseiben a görögkereszt forma, míg a sepsi darabokon a sarkára állított négyzet alakja jelent meg csaknem valamennyi minta esetében – amely közös „inspirációs” forrásra, hímezett vagy rajzolt/nyomatott minták ismeretére és felhasználására utal. Hazai területről hímezett, azaz *varrott* mintakendők említéséről a korabeli levelezésekből tudunk, rajzolt minták pedig Rhédei Júlia hagyatékából maradtak ránk.⁴³ A

³⁸ Palotay Gertrúd: *Oszmán-török elemek a magyar hímezésben*. Magyar Történelmi Múzeum, Budapest 1940.

³⁹ T. Horváth Iringó: az Erdélyi Református Egyházkerületben végzett ingóságösszeírás adatai a szerző tulajdonában.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Horváth Iringó: Báró Wesselényi Kata református gyülekezeteknek adományozott textíliáiról. In: *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából*, Kolozsvár 2007, 207., 211., 1. tábla, 5. tábla.

⁴² Horváth Iringó: A Kükküllői Református Egyházmegye régi textíliáiról I–IV. A textíliák katalógusa. In (szerk. Buzogány D. – Ősz S. E. – Tóth L.): *A történelmi Kükküllői Református Egyházmegye egyházközségeinek történelmi katasztere I–IV*. Koinónia, Kolozsvár 2008–2012; Horváth (Tamás) Iringó: 17–18. századi textíliák a történelmi Kükküllői Református Egyházmegyében, doktori értekezés, 2013 (kézirat).

⁴³ Palotay Gertrúd: *Régi Erdélyi hímezésminta-rajzok*. Erdélyi Tudományos Füzetek 131, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1941.

nyugat-európai gyűjtemények viszont számos mintakendőőt őriznek, amelyeken a színes selyemmel készült szálszámolásos minták mellett ott szerepelnek a csak hímzett és áttört részekkel vegyesen varrt fehérhímzések is.⁴⁴

A minták rajzának tekintetében úgy tűnik, legnagyobb hatással Johann Siebmacher elsőként 1597-ben,⁴⁵ majd a 17. század folyamán újból kiadott mintakönyve volt. A görgényi emléanyagban visszatérő négyzetbe zárt görögkereszt forma sávminta-változatban Siebmacher 1611-es kiadásának 15., 29., és 32. oldalán, különféle technikákban is megtalálható.⁴⁶ Nem egyedi esetről van szó, ugyanis a küüllői emléanyag recével díszített tárgyai közt is szerepelnek mintakönyvekből ismert minták.⁴⁷ Megjegyzendő, hogy noha a Siebmacher-féle mintakönyv az egyik legkorábbi nyomtatott hímzés mintagyűjtemény, ám a minták eredete korábbra nyúlik vissza. További érdekesség, hogy a 18. századból származó erdélyi egyházi textíliák mintakincse részben erre vagy az ilyen jellegű nyomtatott mintákra vezethető vissza. Talán a 19. század második felében és a 20. század elején újra közkedvelté vált szálszámolásos, szálvonásos hímzésnek köszönhetően épült be e minták közül néhány népművészetünkbe is, utalván a protestáns egyházak liturgikus darabjai és a mindenkori világi tárgyak kapcsolatára.

Illusztrációk

1. kép

2. kép

⁴⁴ Browne, Clare – Wearden, Jennifer: *Samplers from the V&A Museum*, London, 2003. Valamint lásd: Victoria & Albert Museum, online gyűjtemények.

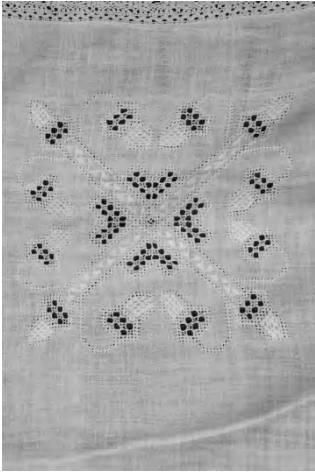
⁴⁵ Siebmacher, Johann: *Schön Neues Modelbuch von allerley lustigen Mōdeln naczunehen, zuwürcken unn zusticken*, 1597.

<https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00026001&pimage=5&v=100&nav=&l=en> (Megnyitva: 2017. március 10.)

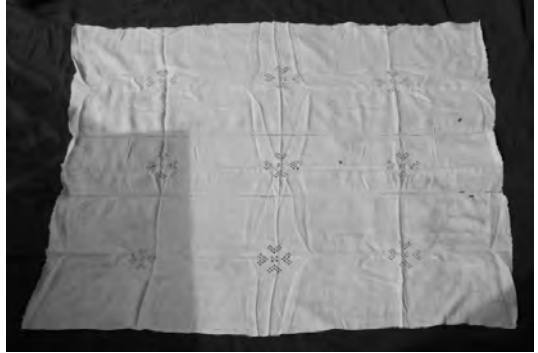
⁴⁶ Siebmacher, Johann: *Modelbuch*. d. 1611

<https://archive.org/details/MAB.31962000791792Images> (Megnyitva: 2017. március 10.)

⁴⁷ Például: Gógánváralja, Vámosgálfalva.

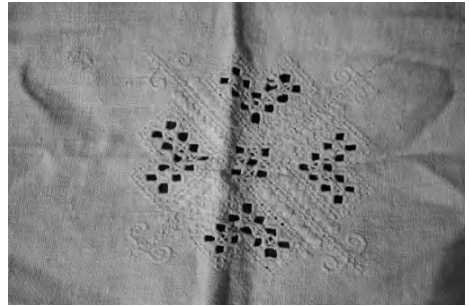
3. kép

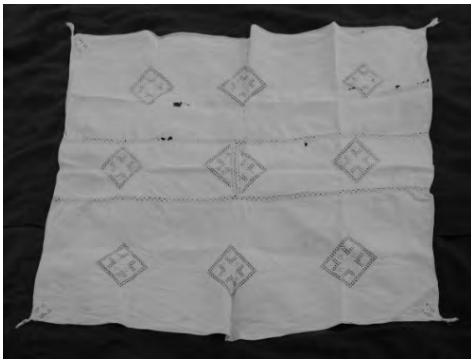
4. kép

5. kép

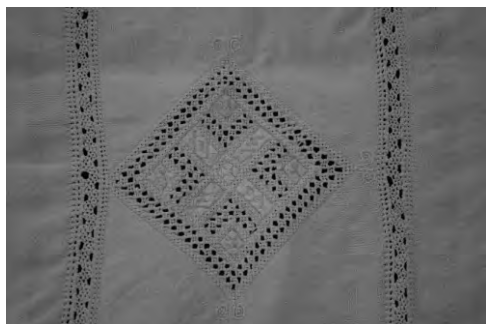
6. kép

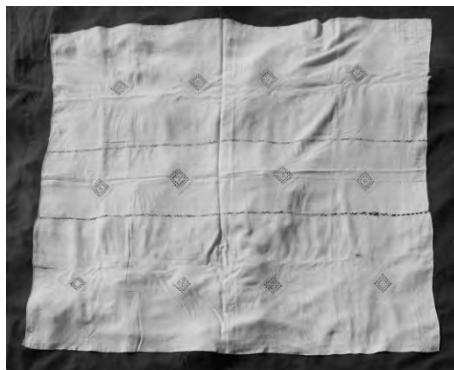
7. kép

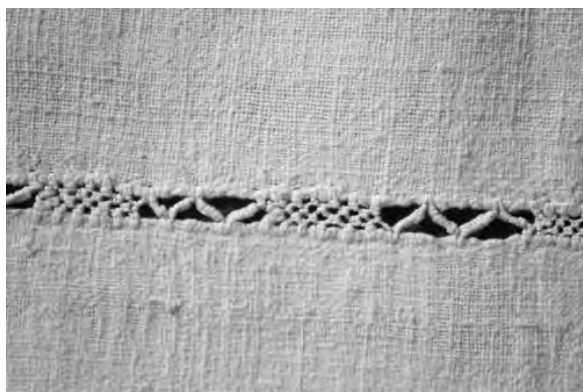
8. kép

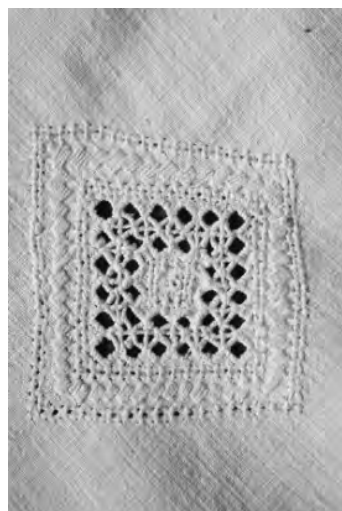
9. kép

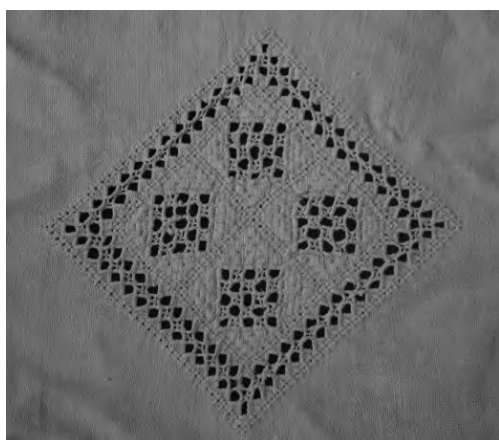
10. kép

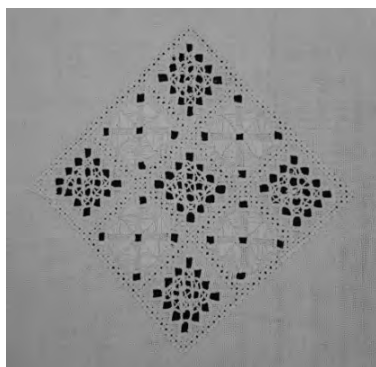
11. kép

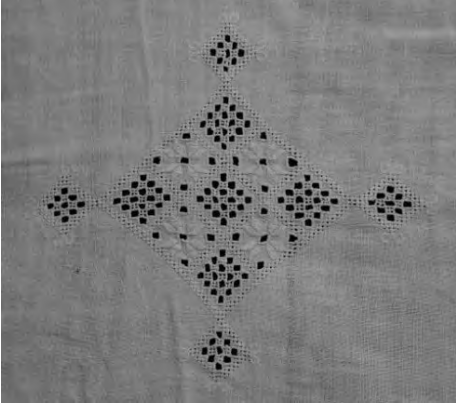
12. kép

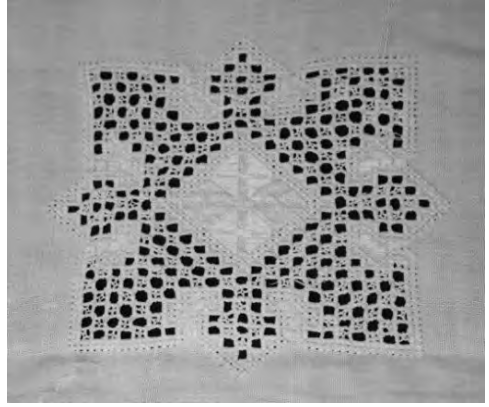
13. kép

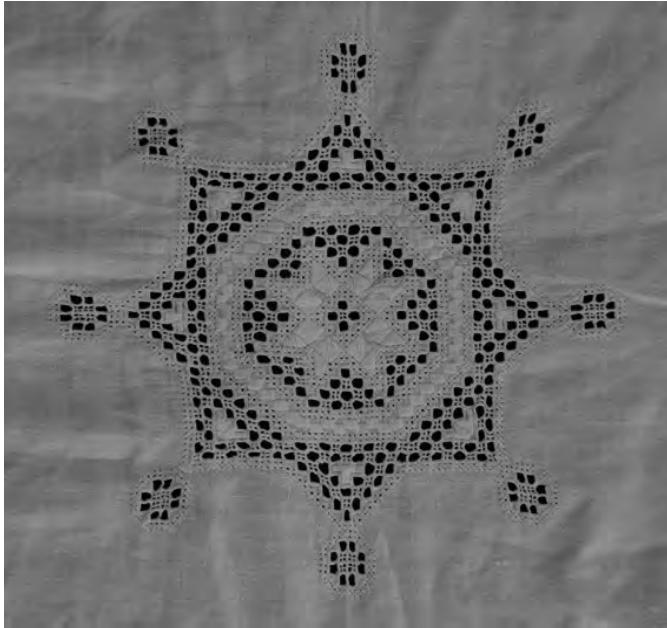
14. kép

15. kép

16. kép

17. kép